

**Vun frieher un heit for Bensmer Leit
Bergsträßer Anzeigebblatt 14.03.1950**

Vum Gärwe

Unner deene sechsunfuffzig Wärter un Ausdrick, die wuu de Bensmer for „Druffhaawe“ zor Verfiegung schdäihn, is aa en Ausdruck debei, den wuu ich noach all dem, woes ich aus de Vegangeheit vun Benssem weaß, for de „boodeschdennigste“ hoalt, neemlich die schoadefrouh Feschdschdellung: „Där hot schäi es Fäll gegärbt krieht!“

Mim sälwe Räächd, mit dem wuu mer heit Benssem mit Schdolz „die Stadt der Schulen“ nennt, hett mors in moiner Jugendzeit „die Schdadt vunde Gärwer“ haaße kenne. Die Gärwerzunfd woar neemlich mool frieher die gräischd un ougesähenschd in Benimm. Se hot ins 16. Joahrhunnert zerickgereicht.

Wie ich neilich mool mit moim oalde Froind Ermer, dar wuu joo, ehnder, desser in die Woihandlung Guntrum oigetträäre is, inde Gärwerei Miller (Müller) beschäfdigt woar, zammekumme bin, hot sichs Geschbreech iwwer die oalde Zeire gäwwe. Groad iwwer die Gärwereie horrer veel ze vezähle gewißt.

Ich waaß, dasses heit noch veel Bensmer Familie gitt, die wuu frieher mool in ärjendem Zammehang mirrem Gärwerhandwäik geschdanne häwwe. For die soll düs, woas jetz kimmt, e Geläjenheit biere, sich in die Zeit zerickzevesetze in där wuu es Fäll „gärwe“ in Benssem noch äbbes oigebroachd bot. Un unser Jugend vun heit därf aa wisse, dasses beim „Fäll gärwe“ net Blei blooe Aage gäwwe bot, doodefoor awwer braune Frngernäggel. Mer hotse freilich zor doomoolige Zeit net for besuunerschd schäl gehoalte. De ganze Samschdoa Oo-wund bot rarer annen rummggeschrubbd, bisse wirrer oinigermaaße noimeal woarn. Awwer gäje die roure Kralle vuneme Deal vunde heftige Weibsleit heense de Vegleich doch aushoelte kenne. Un wann sich heltzedoa manche Weibsleit im Summer brou oumoole un sich doodemit de Ouschoi gäwwe wolle, als obbs die Sunn wunner wie gut murren gemaant hett, sou häwwe däs die friehere Bensmer Gärwer net neerig gehadde. Se woarn es ganze Joahr brou. Wammer heit awwer inde Zeidunge liest, daß die Schwindsucht, orrer, wiese de richdige Bensmer nennt, die Auszehrung immer mäinder iwwer Hand nimmt, sou hat souen Gärwer vun frieher soi gut Ruh devoor gehadde. Kaan Gärwer is schwinnsichdig worrn. Doodefoor hat schun die Gärwerloh gesoigt. Die musses iwwerhaupt in sich gehadde häwwe. Sou hot mer en Daal devuu, foi gemohle an die Abbedeeke oabgäwwe. Doodemit is gegojeld worrn un mer hotse als Fußbädermixduure vekaaft. Se hot alsoou owwe geholfe un unne! Woas will mer dann mäinder? Doodezoo kimmt noch, daß die Hoarn, die wuu vorm Gärwe vunde Haid oabgeschoand sinn worrn, Filzhied gäwwe hot, die sunschdige Haidoabfäll ze Loim unn doodemit aa ze Gäld gemoachd worrn sinn, ja sogoar de Komboschd als Dung an die Duwwaksbauern noach Laadeboig vekaafd worrn is. Sou ärschd kommer sich e Vorschdellung devuu mache, woas fore Bedeidung die Gärwereie frieher for Benssem gehadd häwwe. Benssem woar for Lärrier diräkd e Exportschdadt. Dann die Hauptsach vunde Gärwereie, alsou es Bensmer Lärrier, is in die ganz Wält nausgange, noach Eestreich un noach Siedamerigga, noach Brasilie un noach Aschendienie, noach Bolievia un noach Schielee un sälbeschd noach Guademaala. Gäll, do reißter es Maul un die Aage uff, liewe Lääser? — Hoalt! Ich häbb joo

beinah die Hauptsach vegässe Vunde Loh sinn die Lohkees gemoachd worrn, die wuu frieher in kaam Bensmer Haushoeld gefehlt hääwwe. Es Feier inde Aeiwe hot mer doomools nor mit Lohkees un Kiiholz ougemoachd. Im Aageblick woar souen Ouwe, in Brand. Aeäwe die Lohkees woarn aus gepräßder Loh gemoachd un die Maschien, wuuse in viereckige Schdigger geschneere hot, is mit de Hand geleiert worrn. Iwwroal hot mer däs Schhbriechel gehäjert:

„Es gitt nor aa Kaiserschdadt,
Es gitt nor aa Wien.
Es gitt nor aan Karo,
Där dreht die Maschien.“

Souen Lohkees, den wuu die mäinschde Leit noch gedaalt hääwwe, hot mer for zwaa bis drei Penning kaafe kenne.

Daß frieher mool in Bensem „es Gärwe“ e Hauptroll geschbeelt hat un zwoar es ganze Joahr iwwer, alsou net wie heit ineme annern Sinn, nor beim Winzerfesched un sou kommer schun doodraus sähe, dasses heit noch e Gärwergaß gitt. Sogoar es Gärwerwabbe, in Schdaa gemaaselt is noch erhoalde. Am Eckhaus vunde Gärwergaß un vunde Neigaß, is iwwerde Hausdeer, wuu mer die Dräbbe nuffgäiht en Schlußschdaa ze sähe mit de Joahreszoahl 1810 unde Buchschdaawe J. B. M. Där wuu däs schäine grouße Haus gebaut hot, woar de Gärwermoaschder Johann Baptist Müller, de reiche Miller, wien die Bensmer frieher genannt hääwwe. Im Wabbesdiild isse Scheermässer, e Schoabmässer une Falzeise, laurer Wäikzaik, wuu frieher die Gärwer gebraucht hääwwe zu sähe.

Die mäischde Bensmer Gärwer hääwwe Miller (Müller) gehaaße. Ehr Gärwereie hääwwe ande Winkelboach entlang geläje, die wuu ganz frieher aa mool „Laabach“, „Laarbad“ d. haaßt Gärwerboach genannt worrn is. In moim Buch „Das alte Bensheim in Einzeldarstellungen“ kennter däs gena noachlääse. Es Millers ehr Gärwereie hääwwe sich owwe vunde oalde Blasch ande friehere Scheembäijer Schdroaß bis nunner zum Rinnedoor ausgedehnt. Aan Miller. de Sebastian, hot soim Gärwereibetrieb am Schbidoalplatz, im oalde Aawäse vunde Woihandlung Feigel gehadde, an dem mool die Zähler Boach offe vebeigeflosse is. Im Joahr 1893 woarn in Bensem not noch zwaa Gärwereie im Betrieb, die vum Philipp Franz Miller, gäjeniwwer vunde Brauerei Guntrum un die vum Kummerziroat Guschdav Miller, Die aa is 1893 oigange un die anner im Joahr 1905. Vun doo oab hots kaa Gärwereie mäih in Bensem gääwwe. Oelde Bensmer erinnern eich noch ende Hohbäiktorm. In soim uffene Fachwäik woars Kobblärrer aus de Gärwereie Guschdav Miller zum driggele uffgehenkt. Mer sieht, an alle Ecke un Enne is mer in Bensem frieher mool uffs Gärwerhandwäik uffmäiksam gemoacht worrn. Awwer aa an annern Schdel'e is mer uff Gärwereie geschdouße. Uff dem Raum wunde heidige Gärtnerie Zorn, em oalde Schloachthaus, em Aawäse Hager un Ermer hot aa mool e Gärwereie beschdenne. De Besitzer hot Fillauer gehaaße un gewohnt hot där im heitige Heus Zorn. — E annri Gärwereie hot vunde Wilhälmschdroaß bis nunner

die Fählemer Schdrooß gereicht. Es woar däs die Gärwereie Heinz. Es Wohnhaus schdaiht heit noch in de Wilhälmschdroaß räächds, wannmer vum Deitsche Haus roikimmt. Die eijendlich Gärwereie hot sich uffem Grunnschdick M. M. Schmidt hefunne. Die Gärwer vunde Gärwereie Heinz hääwwe fasched all inde Dauwertsgaß gewohnt.

Mer sieht aus all dem: Bensem hot mool als Schdadt vunde Gärwer e grouß Bedeidung gehadde. Es is ganz gut, wammer sou hie un doo mool souen Rickblick in die Vegangeheit wärf. Es effend aam die Aage iwwer manches, woas bei de Oalde lengschd in Vegässenheit geroare is un woas unser heidig Juugend iwwerhaupt net wisse kann. Frieher un heit is freilich en groußer Unnerschied, inde Vehältnisse un im Denke vunde Leit, awwer wär die Gäjewaad veschdäih will, for den isses gut, wanner aa woas vunde Vegangeheit waaß. Die heitige Leit sinn uffgekleepter als wie die vun doomools.

Doomools isses mool vorkumme, daß en Aawieder zueme Gärwermoaschder, där wuue den ortsiibliche Daggeloh vun zwaa Maik ougeborre hot, ganz uffgebroachd gesoat hot: „Naa! Naa! Woas glaawese dann? Unnerem Gille schaff ich net.“ — En Gulde woarn souveel wie e Maik un siwwezig Penning! — jst